

M. Szebeni Géza

Kádár János Brüsszelben (1987. november 16–17.)

Kádár Jánosnak a brüsszeli látogatása volt az utolsó nyugat-európai útja, akkor már a közeli bukás láthatatlan árnyéka vetült a magyar vezetőre. Akkor már nem volt az a virtuóz politikus, aki az előző tíz évben egész sor sikeres látogatást tett Nyugat-Európában, s akinek a sajtóértekezletein elhangzott kijelentéseitől visszhangzott a világsajtó. Voltaképpen már mindenki szabadulni akart tőle, Moszkva is, amely szerint „A magyar vezető már nem érzékeli a társadalom és a párt hangulatában bekövetkezett változásokat.”¹ Úgy tűnik, hogy Kádárnak az 1987. év második felében történt külföldi utazásainak, ezek megszervezésének ismét az volt a fő célja, hogy Kádár nyugati elfogadottságának, legitimitásának demonstrálásával megerősítsék a hazai politikai küzdelmekben, a kádárizmus utóvédharcaiban a fennálló rendszer pozícióit. A diplomáciai kártya kijátszása annál is könnyebb volt, mivel a külügyi tárcát Kádár hajdani titkára, hű famulusa vitte, aki e szándéknak megfelelően képes volt mozgatni a külügyi apparátust a fogadókészség elérése érdekében.

Kétségkívül az is szerepet játszott ezeknek az utolsó nyugati utaknak a realizálásában, hogy a nyugati – jelen esetben a belga – vezetés a rendkívül bizonytalan perspektívákkal rendelkező keleti blokkban Kádárt egyelőre a magyar stabilitás zálogának tekintette – és a „keleti” stabilitás nyilván különösen fontos volt a Nyugat számára,² mivel annak megroppanása beláthatatlan következmények lehetőségét is magában rejtette – mint azt később a Jugoszlávia felbomlását kísérő véres események igazolták. Ezen túl, a Kádár névvel fémjelzett kurzus még mindig úgy tűnt, hogy válságai ellenére is talán megújítható, elmozdítható valamiféle szociáldemokrata variáns irányába – különösen a gorbacsovi nyitás megjelenését követően. Ebbe az irányba mutatott az új magyar miniszterelnök meghirdette „stabilizációs program”, amely elkésettsége ellenére némi lehetőséget vázolt fel a magyarországi válságból történő „kilábalásra”. A Magyarország iránti nyugati érdeklődést az is motiválta, hogy a kilátásba helyezett terápia (a gazdaságtalan termelés leállítása, gyárbezárások, elbocsátások stb.) alig különbözött a nyugat hasonló esetekben alkalmazott gyógymódjától.

A „stabilizációs program” nyugati – belga – visszhangjáról természetesen a brüsszeli magyar nagykövetnek is jelentenie kellett. A kapott feladatot roppant lelkiismeretesen ellátó nagykövet, munkatársaival együtt igen széles körben tájékozódott a „visszhangról”. Tapasztalatairól a Kádár-látogatás előtt rejtjeltáviratban jelentett, mely tapasztalatok meglehetősen kiábrándítóak voltak. A nagy dirrel-dúrral beharangozott „stabilizációs programról” Brüsszelben lényegében senki sem hallott, a nagykövet becsületesen azt is jelentette, hogy „egyik beszélgető partnerem sem tudta”, hogy a bejelentett intézkedések egy átfogó társadalmi-gazdasági stabilizációs, kibontakozási program részei lennének. Az Európai Közösségnél (a nagykövet szóhasználatában ’Közös Piac’-nál) valamivel jobb volt a helyzet – feltehetően azért, mert a Közös Piac a Magyarországgal folytatandó tárgyalások perspektívájában nagyobb figyelemmel fordult Budapest felé. A nagykövet jelentése szerint a „stabilizációs program”-ról az

¹ Idézi Huszár Tibor: Kádár. Budapest, 2003. Szabad Tér Kiadó, Kossuth Kiadó. II. köt. 307. old.

² Talán a Magyarországon bentragadt több mint 20 milliárd dollár miatt is.

Európai Bizottságban kialakult kép lényege az, hogy Magyarország a reformok folytatása és a politikai nyitottság jegyében keresi gazdasági problémái megoldását – vagyis remélhetően Budapesten nem következik be egy ókonzervatív, kiszámíthatatlan következményekkel járó fordulat. A megkérdezett, a magyarországi fejleményeket és hátteret jobban ismerő német és osztrák diplomaták szerint viszont súlyos a helyzet Magyarországon, az osztrák nagykövet kijelentése szerint „ez nekik gondot okoz”.³ Mivel akkoriban a szovjet blokk szétrobbanásával, a Szovjetunió összeomlásával senki nem számolt még, a legvadabb álmaiban sem, a rendszerek felpuhulásával viszont igen, Kádár még mindig „persona grata” volt a nyugati szövetségi rendszer számára. Ilyenformán belgiumi meghívása nem Wilfried Martens belga miniszterelnöknek a „törpe jelleméről” tanúskodó gesztusa volt a „diktátor” irányában, mint ahogy egyesek válik, hanem egy nyugat-európai kis ország vezetésének távlatos, több lehetőséget is megfontoló külpolitikai gondolkodásának a jele. Ettől eltekintve a nagy nyugat-európai kereszténydemokrata politikusok mindig is azzal számoltak, hogy a szovjetek „szövetségesei” történelmi távlatokban visszanyerik helyüket Európában,⁴ s ebből az aspektusból a belga meghívás is mintegy megelőlegezte a később történeteket.

A brüsszeli látogatás természetesen nem az előzményektől függetlenül történt, mivel megelőzte a belga miniszterelnök budapesti és a magyar miniszterelnök belgiumi útja, illetőleg Albert királyi herceg száz belga üzletember kíséretében tett, sikeresnek minősített magyarországi tájékozódása. Mivel e három zökkenőmentes esemény mintegy garantálta Kádár brüsszeli megbeszéléseinek eredményességét, 1987 áprilisára már lassan körvonalazódtak az I. Baudouin, a belgák királya meghívására létrejövő látogatás protokolláris vonatkozásai. A belga miniszterelnök kabinetfőnöke közölte a brüsszeli magyar nagykövettel, hogy a látogatást *hivatalosnak* és *nem államinak* tekintik. Ettől függetlenül a király a királyi palotában ad ebédet Kádár tiszteletére, és ezen ott lesz a miniszterelnök, a külügyminiszter és a belga közélet fontos szereplői, s Kádár számára a maximális tiszteletadást biztosítják. A belga főtisztviselő a magyar nagykövet kérdésére válaszul elmondta, hogy az a hivatalos és állami látogatás közötti, „nem látható” különbség, hogy Kádár nem a királyi palotában lesz elszállásolva, és a király ebédet, nem pedig díszvacsorát ad a tiszteletére. Igen ám, de a belga fél számára nyilvánvaló gondot okozott, hogy a király partnere csak államfő lehet, nem pedig egy politikai párt első számú tisztségviselője. Így aztán igen ravasz megoldást találtak a dilemma feloldására.⁵ A magyar fél legnagyobb meglepetésére a belga külügyminisztérium helyettes szóvivője bejelentette, hogy Kádár a belga kormány és nem pedig a király meghívására érkezik Brüsszelbe. A bejelentést a sajtó persze felkapta és szétkürtölte – lehetetlenné téve minden esetleges korrekciót. A brüsszeli magyar nagykövet azonnal interveniált a belga külügyminisztérium politikai főigazgatójánál. Ez utóbbi kifejtette, hogy tulajdonképpen kezdettől fogva gondot okozott számukra, hogy Kádár az MSZMP főtitkáráként nem tölt be államfői funkciót is, így a kormány hívja meg. A rendkívül agilis magyar nagykövet újabb demarsára a Martens miniszterelnök diplomáciai tanácsadója azt válaszolta, hogy ami megtörtént, megtörtént, ő maga sajnálja a helyettes-szóvivő felhatalmazás nélküli nyilatkozatát, de már nem lehet változtatni rajta. A belga diplomáciai akció átgondolt voltára utal, hogy a királyi udvar nem is jelentette be Kádár látogatását.⁶ Ettől függetlenül, a magyar diplomácia mind az útról készült jelentésben, mind a magyar sajtó számára úgy kezelte az eseményt, hogy az

³ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-519. 004626

⁴ V.ö. Robert Schuman: *Pour l'Europe*. Nagel, 1963.

⁵ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13, 001551/2 és MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13, 001551/28

⁶ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13, 001551/2 és MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13, 001551/28

„I. Balvin a belgák királya” és a belga kormány meghívására jött létre. A csúsztatás ellen a belgák nem emeltek kifogást.

A brüsszeli magyar nagykövet rejtjeltáviratban jelentette, hogy a kétoldalú viszonyt áttekintendő, a látogatás előkészítési folyamatának részeként ismét felkereste a belga külügyminisztérium politikai igazgatóját. Ez utóbbi értékelése szerint, a magyar–belga kapcsolatok eredményesen alakultak. Brüsszel továbbra is megkülönböztetett fontosságot tulajdonít a kétoldalú viszony alakításának, külön figyelemmel követik a Magyarországon végbemenő folyamatokat, s Belgium a szerény lehetőségeitől függően mindent megtesz, hogy támogassa Magyarországot a magaválasztotta út folytatásában.⁷ Hasonlóan nyilatkozott a belga miniszterelnök is, akit a magyar nagykövet szintén felkeresett. A nagykövet jelentése szerint Martens „kellemesen emlékszik vissza” 1984 novemberében tett budapesti látogatására, amelynek kiemelkedően emlékezetes mozzanata volt számára találkozása Kádárral.⁸

A Kádár János számára készített „felkészülési anyagok” között található külügyminisztériumi összefoglaló a magyar–belga kapcsolatokról meglehetősen kiegyensúlyozott képet ad. A Bem-rakpart szakértői szerint a magyar–belga politikai kapcsolatok fő jellemzője, hogy állandósult a két kormányzat közötti magas szintű párbeszéd. Ennek keretében Martens belga miniszterelnök 1984-ben Budapesten tárgyalt, míg a magyar miniszterelnök 1986-ban, viszonzta látogatását Brüsszelben. A két ország törvényhozása között is megindult a dialógus, aminek a jegyében a magyar Országgyűlés küldöttsége belgiumi utazásra készült. Öröndetes jelenség, hogy bővültek a szakminisztériumok és szakértők kapcsolatai is. A dokumentum kiemeli, hogy Belgiummal a legsokrétűbbek Magyarország egyezményes kapcsolatai, és külön említi a beruházásvédelmi egyezmény létrejöttét, amely egyezmény elengedhetetlen a reménybeli belga beruházások számára. A kedvező képet azért árnyalta, hogy a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok nem érték el a kívánt szintet, és mivel Belgium a 10. tőkés partnere Magyarországnak, az árucseré-forgalom volumene is nagy kívánni valót. Ennek ellenére 1986-ban a két ország közötti forgalom mintegy 50 százalékkal nőtt, s a tendencia folytatódik. Kereskedelemfejlesztő akcióknak köszönhetően a Belgiumból származó import exportfedezettsége 53 százalékos. 1987-ben mintegy 40 kooperációs szerződés volt érvényben a gyógyszeripar és a növényvédőszer gyártás területén. Sajnálatos módon a bankkapcsolatok elmaradnak a kívánatos szinttől. A gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok fejlődését akadályozzák a kereskedelmi korlátozások, a „lefölözések és a pótlefölözések”, amelyeknek jó része az Európai Közösség belső, saját piacvédő rendtartásából eredt. A konzuli kapcsolatok zavarmentesek voltak, a két ország közötti idegenforgalmi jelentősen növekedett az 1980-as évtizedben. Magyarországra 20 000 belga állampolgár utazott, mg 4000-5000 magyar utazott Belgiumba. Az elemzés készítői befejezésül megállapították, hogy a kulturális kapcsolatok a két ország viszonyában nem képeznek súlyponti kérdést, ettől függetlenül a belga fél nyitott az együttműködésre.⁹

Mivel Kádár tárgyalásairól nem maradtak fenn – vagy nem is készültek – jegyzőkönyvek,¹⁰ csak a számára készített tárgyalási témavázlatok¹¹ alapján lehet arra következtetni, hogy a főtitkár milyen képet adott a hazai helyzetről, illetőleg a

⁷ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/4

⁸ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/13

⁹ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-14 00566/2

¹⁰ Dokumentum-kötetet sem állított össze a Külügyminisztérium illetékes főosztálya, ami Kádár fénykorában elképzelhetetlen volt.

¹¹ MOL XIX-J-1-j 31. doboz

nemzetközi kérdésekre vonatkozó magyar álláspontról. Mivel Kádár általában pontosan követte a javasolt tematikát, az ehhez hasonló esetekben a fő vonalaktól nem tért el, és igen valószínű, hogy brüsszeli látogatása során sem járt el másképpen.¹² E dokumentumok fontosságát kétségkívül aláhúzza az a tény, hogy a rendszernek egy valóban kritikus, válságos időpontjában készültek, nem sokkal Kádár János és a rendszer bukása előtt. Mindenesetre figyelemre méltó az a körülmény, hogy a belső gazdasági problémákról meglehetősen kendőzetlenül szólnak a témajavaslatok – bár ennek az őszinteségnek az értékéből természetesen levon az, hogy a nagy nemzetközi pénzügyi intézmények tagjaként Magyarország nem tudta és nem is akarta pénzügyi-gazdasági gondjait eltakarni.

A királlyal folytatandó megbeszéléséhez készített beszélgetéstervezet Kádár János brüsszeli látogatásának fő célját a kétoldalú kapcsolatok továbbfejlesztésnek ösztönzésében, a kelet–nyugati párbeszéd és az európai együttműködési folyamat előmozdításában jelölte meg. A magyarországi belső helyzetről a Külügyminisztérium azt javasolta elmondani – a témában napvilágot látott párt és kormány-dokumentumoknak megfelelően –, hogy az ország fejlődésének új szakaszába lépett. A belpolitikai helyzet szilárd („több mint három évtizedes fejlődés eredménye” – bár valamivel korábban, az egyik PB-ülésen a „fejlődés eredményét” azért szükségesnek látta a fegyveres testületek szerepének hangsúlyozásával megtámogatni¹³), ennek ellenére viszont komoly gazdasági gondokkal kell szembenézni – s ezek nem mások, mint a belső és külső okokra visszavezethető egyensúlyi zavarok. A „törekvéseink” alcímet viselő rész viszont olyan programot jelöl meg, amely vitán felül arra mutat, hogy a magyar vezetés súlyos társadalmi-gazdasági válsággal nézett szembe. A gazdaság stabilizálása, a kibontakozás, az ütemes növekedés feltételeinek megteremtése érdekében az ipar szerkezetének korszerűsítése, a hatékonyság követelményének, a fogyasztás visszafogásának fokozottabb érvényesítése kell, hogy előtérbe kerüljön (amely előbb-utóbb ütközik azonban „szocialista mindennapok valóságával”). Következésképpen: elkerülhetetlen a politikai intézményrendszer reformja, a demokrácia kiszélesítése. A stabilizációs és kibontakozási program megvalósításában a kormányzat épít a kedvezőbbé vált külső körülményekre: a szocialista országokban (mindenekelőtt a Szovjetunóban) kibontakozó megújulási törekvésekre, a kelet-nyugati viszony javulására, a széleskörű nemzetközi gazdasági kapcsolatokra.¹⁴

A tervezet szerint a nemzetközi kérdések tekintetében reményt keltő fejlemények történtek az új gondolkodásmódot tükröző, a másik fél biztonsági érdekeivel is számoló szovjet javaslatok nyomán. A két nagyhatalom közötti viszony javulása (folyamatos párbeszéd, a két hét múlva esedékes csúcstalálkozó is), a közepes és rövidebb hatótávolságú rakétákról kötendő szerződés áttörést jelenthet. Jelen van az újabb fegyverkorlátozási lépések lehetősége (hadászati-, vegyi-, és hagyományos fegyverek korlátozása, az űrfegyverkezés leállítása), a helsinki folyamat előrehaladása (eredményes összeurópai találkozók és bővülő kétoldalú kapcsolatok), és mindezen kedvező folyamatokban a kisebb országok is fontos szerepet játszanak. Hozzájárulásuk a párbeszédhez, a légkör javításához, a bizalom erősítéséhez, a magyar külpolitika erőfeszítései. Nemcsak a szocialista országok, de az egész emberiség számára fontosak

¹² Az anyagokat jóváhagyó külügyminiszter-helyettes (a bevett gyakorlatnak megfelelően) korábban az MSZMP KB külügyi osztályának helyettes vezetője volt, s nagyon is jól ismerte előző főnöke – Kádár – tárgyalási dossziékkal kapcsolatos elvárásait. Ráadásul, a javasolt tárgyalási tématervek olyan sok szűrőn mentek át, hogy mire Kádár elé kerültek, egyszerűen nem lehetett bennük az övével nem egyező koncepció.

¹³ Huszár i.m. 294. old.

¹⁴ MOL XIX-J-1-j 31. doboz

a Szovjetunióban kibontakozó folyamatok. Egyetemes érdek az új gondolkodásmód megértése, az új külpolitika támogatása.¹⁵

A kétoldalú kapcsolatok tekintetében a javasolt tematika azt emelte ki, hogy a magyar–belga viszony rendezett, a kölcsönös érdekeknek és előnyöknek megfelelően e kapcsolatok alapjai szilárdak. Magyarországnak Belgium fontos partnere, már csak a két ország hasonló méretei, adottságai miatt is. Magyar részről a cél a magas szintű találkozók gyakorlatának a folytatása, a gazdasági, műszaki-tudományos, kulturális és idegenforgalmi kapcsolatok folyamatos bővítése. Magyarország akkori helyzetében különösen fontosnak minősítették és kiemelték a külügy szakértői a gazdasági területet és azon belül is a Közös Piac részéről megnyilvánuló kereskedelem politikai akadályok felszámolását, az új együttműködési formák ösztönzését, ezen belül is a termelési kooperációk, a működő tőke beruházások, a magyar–belga vegyesvállalatok, és a harmadik piaci együttműködés megteremtésér. Kádárnak a király magyarországi meghívását is indítványozták.¹⁶

A belga miniszterelnökkel Wilfried Martens-szel folytatandó négyszemközti megbeszélésre készített tématerv *alapjában véve* a fentiekben ismertetett gondolatsor mentén haladt, talán finomabb hangsúlyeltolódással. Itt is az volt a legfontosabb mondanivaló, hogy Magyarország belpolitikai helyzete stabil, de a vezetésnek komoly gazdasági gondokkal kell szembenéznie (vagyis amennyiben nem sikerült a komoly gazdasági gondok megoldása, borul a belpolitikai stabilitás). A kormányzat fő feladata gazdasági téren a stabilizáció, a belső és a külső egyensúly helyreállítása, majd a fejlődés meggyorsítása. A tárgyalási anyag tanúsága szerint már egyáltalán nem lehetett elkerülni azt a kijelentést, hogy a „stabilizációs program” sikere nagymértékben függ a külső feltételektől, a nemzetközi munkamegosztásban rejlő lehetőségektől, a szocialista, valamint a tőkés és fejlődő országokkal történő együttműködés erősítésétől. A program sikeres teljesítéséhez viszont szükséges a gazdasági kapcsolatokat fékező, a Közös Piac által támasztott akadályok lebontása. (Más szóval, itt nem történt más, mint annak a megfogalmazása, hogy a rendszer belső tartalékai elfogytak, további életben tartásához a nyugat „lélegeztető gépére” kell kapcsolni.) A jónak minősített kétoldalú kapcsolatok továbbfejleszthetők. A *szerény* kereskedelmi forgalom növelése kívánatos cél, a gazdasági együttműködés fellendítését főként új formák ösztönzésével lehetne elérni, amelyek közé a magyar–belga vegyes vállalatok, belga vállalatok részvétele a világbank által finanszírozott programokban, vállalatok közötti együttműködés tartozott volna. Különös hangsúlyt kapott a harmadik piaci együttműködés, a műszaki-tudományos kapcsolatok fejlesztése, valamint a kulturális és idegenforgalmi érintkezések gyakorítása.¹⁷

Természetesen ez alkalommal is szót kellett ejteni Magyarországról és az EGK viszonyáról, annál is inkább, mivel a magyar külkereskedelmi forgalomnak mintegy egyharmada EGK-val folytatott kereskedelemben realizálódott. A kérdés ekkorra már olyan fontossá vált, hogy a Politikai Bizottság külön ülésen foglalkozott a „Közös Piacal folytatandó tárgyalások irányelveire” tett javaslatokkal.¹⁸ Az előterjesztés megállapította, hogy a Közös Piacal 1982-ben kezdeményezett tárgyalások két évvel később megszakadtak, mivel az EGK nem volt hajlandó a magyar fél „jogos igényei” figyelembevételével folytatni a megbeszéléseket. 1985-ben az EGK elfogadta ugyan a KGST országok közös javaslatát arra, hogy hozzanak létre (intézményes) kapcsolatot a

¹⁵ MOL XIX-J-1-j 31. doboz

¹⁶ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/15

¹⁷ MOL XIX-J-1-j 31. doboz

¹⁸ MOL M-KS 288.5./977 ö.e.

két szervezet között, de ezt a lépést a KGST országokkal kötendő kereskedelmi megállapodásoktól és az EGK diplomáciai elismerésétől tette függővé, továbbá az EGK ragaszkodott ahhoz is, hogy a KGST-vel kötendő megállapodás érvénye terjedjen ki Nyugat-Berlinre is. Ez persze további nehézségeket támasztott, de ettől függetlenül 1986 nyarán Budapest ismét vázolta elképzeléseit. Az EGK diszkriminatív mennyiségi korlátozásait záros határidőn belül számolja fel, amit a magyar fél rugalmas magatartással kész elősegíteni, a mezőgazdasági-, és élelmiszeripar területén „bizonyos versenytársak” által élvezett kedvezményeket viszonyossági alapon kezelje a két fél, valamint egyes ipari termékek vámtételeit kölcsönösen csökkentse az EGK és Magyarország. Budapest készségét nyilvánította ki a diplomáciai kapcsolatok kérdésének a rendezésére, majd nagykövetek cseréjére hozzáfűzve, hogy ez együtt jár az Európai Parlamenttel létesítendő hivatalos kapcsolatokkal is. Miután a Bizottság elismerte, hogy Magyarország GATT-tagsága alapján jogosult az egyenlő elbánásra, az EGK miniszteri tanácsa 1987. április 27-én felhatalmazást adott kereskedelmi és gazdasági együttműködési megállapodás létrehozására Magyarországgal. A miniszteri tanács azonban nem hatalmazta fel az Európai Bizottságot a diszkriminatív mennyiségi korlátozások feloldására. Ettől függetlenül a Politikai Bizottság egyetértett azzal, hogy legyen megállapodás az EGK-val, a magyar kormány dolgozza ki az erre vonatkozó irányelveket és küldjön nagykövetet az EGK mellé. Ezek a döntések nagy jelentőségűek voltak. A fejlődést magyar álláspont szerint azonban komoly akadályok fékeztek úgymint, mennyiségi korlátozások és vámhátrányok. A magyar álláspont szerint ez a gyakorlat elfogadhatatlan, GATT-tagságunkból eredő jogokkal ellentétes.¹⁹ Olyan megállapodást akart Magyarország, amely kimondja jogát a diszkriminációtól mentes kereskedelmi kapcsolatokra, határidőhöz kötve garantálja a mennyiségi korlátozások lebontását. Ennek fejében a magyar fél ismételten késznek mutatkozott garanciát vállalni arra, hogy nem fogja zavarni az EGK tagállamok piacát.²⁰

A miniszterelnökkel folytatandó négy szemközti megbeszélésen túl, a két küldöttség jelenlétében sorra kerülő plenáris tárgyalást is előirányoztak. Az erre az alkalomra Kádárnak készített tematika szólt a magyar gazdaság nehézségeinek okairól. A külső okok között a cserearányromlás állt az első helyen, a belső okok között pedig az, hogy a cserearányromlásra késői és nem megfelelő reagálás történt. A „stabilizációs program” fő céljai: a reformfolyamat továbbvitele – gazdasági és politikai téren egyaránt –, a kormány nem riad vissza a népszerűtlen intézkedésektől sem. A „stabilizációs programmal” járó intézkedések nem korlátozza a magyar–belga együttműködést. A nemzetközi helyzettel összefüggésben a dokumentum kijelentette, hogy a Szovjetunióban végbemenő folyamatok, változások döntően hatnak a nemzetközi kapcsolatokra, amelyekben a kisebb országok is fontos szerepet játszanak. A magyar külpolitika törekvései Európában: a lehető legalacsonyabb szintű katonai egyensúly, sokoldalú, kiegyensúlyozott együttműködés a helsinki záróokmányban szereplő elvek és ajánlások szellemében, a bécsi utókonferencián minél előbbi megállapodás elérése mind a három kosár témájában. A gazdasági együttműködés fontossága miatt érdekelt Magyarország a KGST és a EGK viszonyának a rendezésében illetve Magyarország és az EGK megállapodásában – melynek legfontosabb momentuma a diszkrimináció mentesség.²¹

¹⁹ Más kérdés, hogy ez jórészt elvi probléma volt, mivel egész egyszerűen nem volt elegendő árualap ahhoz, hogy könnyítés esetén kibővülő kereteket magyar termékekkel feltöltsék, látványosan megnövelve a magyar exportot.

²⁰ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/16

²¹ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/17

A látogatás fontos programja volt a belga gazdasági szakemberekkel folytatandó beszélgetés, különös tekintettel arra, hogy ez alkalommal számoltak a belga nemzeti bank kormányzójának a részvételével is. A Kádár számára készített témavázlat már egy olyan megoldássorozatot vázolt fel a rendszer válságos állapotának a kezelésére, amely a Nyugat számára is elfogadható volt. Budapest számára ez azzal a lehetőséggel kecsegtetett, hogy az irántuk megnyilvánuló nyugati bizalmat „feltőkésíthetik”. Ez igen lényeges szempont volt, mert ekkorra már teljesen világossá vált, hogy a szakadék szélén tancoló Moszkva nem tud és nem is akar kölcsönöket nyújtani vagy a kedvezőbb nyersanyag árakat megállapítani a kétoldalú kapcsolatokban. Így Kádár a belga üzleti élet képviselőivel is ismertetni kívánta, hogy Magyarország főbb konkrét céljai között szerepel a gazdaságban keletkezett feszültségek felszámolása, az ország fizetőképességének a megőrzése, az adósságállomány növekedésének a megállítása, a gazdaságtalan termelés felszámolása és a konvertibilis elszámolású kivitel fokozása, a további külgazdasági nyitás, a nemzetközi munkamegosztás még nagyobb fokú kiaknázása, a kereskedelmi kapcsolatok bővítése, a termelési kooperációk ösztönzése, külföldi tőke bevonása, vegyes vállalatok alapítása.²²

A célok megvalósítására a Kádár által ismertetni javasolt fő eszközök már arra mutattak, hogy kőkemény piacgazdasági módszerek bevezetéséről volt szó, amelyek mellesleg teljesen idegenek voltak a „szocializmus humánus voltától”. A szigorú pénzügyi politika (adó-, ár- és bérreform), a szerkezet korszerűsítés, a szelektív termelésfejlesztés, a piaci mechanizmusok és a verseny erőteljesebb kibontakozása, a vállalatok önállóságának további növelése, a fogyasztás elkerülhetetlen korlátozása hétköznapi nyelvre lefordítva gyárbezárásokat, elbocsátásokat is jelentett – megfelelően a piacgazdálkodás vaslogikájának – bizonyítandó, hogy Magyarország adaptálódási képessége intakt és változatlanul megbízható partner. A belga vállalatoknak szóló üzenet az volt, hogy konkrét lehetőségek vannak a belga és magyar vállalatok közötti termelési együttműködésre, a belga vállalatok fokozottabb részvételére a magyarországi beruházásokban – különös tekintettel a világbanki finanszírozású programokra. Magyarország szívesen venné a közös vállalati együttműködés a harmadik piacokon. A belga vállalatoknak jó lehetőséget kínál tovább, hogy a szelektív fejlesztési politikának megfelelően növelni kívánja a magyar fél a korszerű gépek és gyártási eljárások vásárlását, fokozott figyelmet fordít a gyógyszer és vegyiparra, amelyben addig is jelentős volt a magyar–belga együttműködés.²³

Kádár belgiumi látogatásának az egyik fontos – ha nem a legfontosabb – eseménye volt az Európai Bizottság elnökével, Jacques Delors-ral és a bizottság nemzetközi kapcsolatokért felelős tagjával, Willy de Clercq-vel lezajlott találkozó. A brüsszeli magyar nagykövet előzetesen rejtjeltáviratban jelezte, hogy az EGK e két, megkerülhetetlen tisztségviselője egyetértését fejezte ki azzal, hogy Kádárral november 15-én, közvetlenül belgiumi hivatalos programja kezdete előtt találkozzanak.²⁴ A találkozó létrejöttének körülményeit tekintve bizonyos zavart okoz, hogy míg a nagykövet Delors-nak és de Clercq-nek a találkozót illető *egyetértéséről* jelentett, addig a Kádár-látogatásról készített jelentésben az áll, hogy *az EGK vezetőinek kezdeményezésére* jött létre a találkozó.²⁵ A körülményeket figyelembe véve azonban az tűnik valószínűnek, hogy ezt a megbeszélést a magyarok indítványozták, és a későbbi, újabb csúsztatást ismét csak az MSZMP-ben zajló hatalmi harc motiválta. Ettől

²² MOL XIX-J-1-j 31. doboz

²³ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/20

²⁴ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/26

²⁵ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/31

függetlenül, a találkozói valóban fontos volt a magyar érdekek szempontjából, és Kádár ennek (és a fentebb idézett PB-határozatnak) megfelelően meglehetősen nyíltsággal beszélt. Szólt egy enyhültebb nemzetközi légkör elérésére irányuló magyar törekvésekről, rámutatott a kölcsönös biztonság, a fegyverkorlátozás és leszerelés, egy új igazságosabb és működőképes gazdasági világrend, a globális problémák és a nemzetközi gazdasági együttműködés összefüggéseire. Ismertette a magyar társadalmi-gazdasági fejlődést, a gondokat, a stabilizációs és kibontakozási programot.²⁶

Hangsúlyozta, hogy a magyar politikánk a nyitottsága a világ felé olyan objektív adottságokra épül, amely e politikának a jövőben is tartós eleme lesz – tehát nem konjunkturális elemekről van szó, ami kétségkívül a Magyarországra irányuló esetleges tőkemozgásnak szóló üzenet volt. Az objektív adottságok felismerése jegyében lépett be Magyarország a GATT-ba, a Világbankba, a Nemzetközi Valutaalapba, ezért kívánja kapcsolatait rendezését az EGK-val. Utalt arra, hogy a magyar gazdaság gondjainak egy része a Közös Piac hátrányos megkülönböztetésének a következménye. Delors rámutatott, hogy az EGK ugyan gazdaságra építkezik, de politikai természetű szervezet is, híve a békés egymás mellett élésnek és más társadalmi berendezkedésű országokkal is a kapcsolatok fejlesztésére törekszik. Fontosnak tartják a KGST országokkal a kapcsolatfejlesztést, ezen belül Magyarországot kiemelten kezelik. Kádár üdvözölte a Közösség általános együttműködési szándékát, az EGK és KGST közötti kapcsolatfelvételt. Az EGK-val való kereskedelmi és gazdasági együttműködési megállapodás mielőbbi létrejöttét a magyar fél akarja, s ezzel párhuzamosan kész a Közös Piac részéről kért diplomáciai elismerésre is. Magyarország igényeit szakértői szinten ismertette: diszkriminációmentes elbánás, a mennyiségi korlátozások határidőhöz kötött felszámolását, a magyar iparcikket sújtó vámhátrányok csökkentését, mezőgazdasági exportja korlátainak oldását várja. Az EGK számíthat a magyar fél rugalmasságára a megoldási módok kidolgozásánál, de elveiből engedni nem tud. „Csak olyan tartalmi megállapodás fogadható el, amellyel saját népünknek el tudunk számolni és szövetségeseink felé is képviselhető”. Kádár érveket sorakoztatott fel azokkal a kifogásokkal szemben, amik a megállapodás precedens voltára, Magyarország állami külkereskedelmi gyakorlatára, és a konkurencia túlzott megnövekedésre vonatkoztak az EGK részéről, s érzékeltette, hogy ezeket a kérdéseket az EGK-nak kell rendeznie.²⁷

Igen fontos eredmény volt, hogy mindkét fél megerősítette a megállapodás mielőbbi létrehozására irányuló politikai akaratot és gazdasági érdekeltséget. A közös vélemény szerint a megállapodás tartalmi előkészítéséhez jó alapot nyújt, hogy az Európai Bizottság ismeri, érti és alapjában elfogadja a minimális magyar platformot, ehhez azonban meg kell találni azt a megfelelő formát – mindenek előtt a diszkriminatív mennyiségi korlátozások határidőhöz kötött felszámolása terén – amely összhangban áll a mandátummal és a tagországok számára is elfogadható. De Clercq kijelentette, hogy szerinte a megállapodás 1988 első felében létrehozható.²⁸

A brüsszeli magyar nagykövet rejtjel táviratban jelentett a Kádár és az Európai Bizottság vezetői közötti megbeszélés a visszhangjáról. Jelentése szerint a találkozóról készített EGK belső feljegyzés szerint pozitív volt a véleménycsere, s egyik legfontosabb eredményének az tekinthető, hogy Delors-nak először volt alkalma közvetlenül magyar vezetőtől hallani a magyar álláspont kifejtését.²⁹ A találkozó

²⁶ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/26, MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/31

²⁷ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/26, MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/31

²⁸ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/26, MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/31

²⁹ MOL XIX-J-1-j 31. doboz 14-13 001551/33

kétségkívül lendületet adott a magyar–EGK tárgyalásoknak, hiszen nem egészen két éven belül, a Kádár rendszer utolsó pillanataiban megtörtént a nagykövetek cseréje.

Kádár látogatásának további programja is annak rendje s módja szerint zajlott. Találkozott a királlyal és szűk körben, valamint plenáris tárgyaláson folytatott megbeszélést Martens miniszterelnökkel. Találkozott a parlament és a szenátus elnökével és parlamenti képviselőkkel, továbbá a flamand szocialisták elnökével és a belga kommunisták elnökével. A városházán tájékoztatta a belga üzleti élet vezetőit és elutazása előtt sajtókonferenciát tartott.

A királynál Kádár kifejtette, hogy tárgyalásait eredményesnek tekinti, kétoldalú kapcsolatok fejlesztése, hozzájárulás a nemzetközi helyzet javításához. A király méltatta Kádár szerepét a magyarországi fejlődésben, és elfogadta a magyarországi látogatásra szóló meghívást. A Martens-szel folytatott szűk körű találkozáson kölcsönösen megállapították, hogy a belga miniszterelnök 1984-es budapesti látogatása óta kedvező fejlemények mentek végbe a nemzetközi életben. Folyamatossá vált a magas szintű párbeszéd, a magyar–belga kapcsolatok fejlődtek és mindketten arra irányuló reményüket fejezték ki, hogy Kádár látogatása további lendületet ad a kétoldalú együttműködésnek. Kádár belga érdeklődésre szólt a nemzetközi élet legfontosabb kérdéseiről; a szovjet–amerikai viszonyról, a szovjetunióbeli változások magyar megítéléséről, a magyar–EGK-tárgyalásokról. Martens méltatta a kis és közepes országok szerepét, üdvözölte a szovjet–amerikai csúcstalálkozót. Kifejtette, hogy a belga kormány részéről megvan a szándék a gazdasági együttműködés fejlettebb és stabilabb formáinak elősegítésére, a kapcsolatok minden téren való fejlesztésére. Martens a magyar stabilizációs program kapcsán rámutatott, hogy Belgium sok tekintetben hasonló problémákkal küzd, saját tapasztalatuk alapján fontosnak tartják a stabilizációs politika következetes végig vitelét. Üdvözölte a magyar politikai rendszer nyitottságának, demokratizmusának erősítésére irányuló szándékot, a reformpolitika folytatását – ami egyéként annak a kódolt üzenete volt, hogy magyarországi konzervatív fordulat esetén a kapuk bezárulnak.³⁰

A Kádár-látogatásról készült és a Politikai Bizottság tagjai számára is eljuttatott jelentésben egy sor sem szerepel arról, hogy Kádár fontos belga üzletemberekkel is találkozott. Ez meglehetősen furcsa, mivel ennek az útnak lényegesek voltak a gazdasági vonatkozásai is. Csupán a *Népszabadság* tudósít róla összefoglalójában azzal, hogy ott volt a belga nemzet bank kormányzója, a belga vállalkozók szövetségének az elnöke, valamint az Albert herceg kíséretében Magyarországon járt üzletemberek közül jó néhányan. Kádár reményét fejezte ki, hogy a kölcsönös érdekek alapján a belga pénzügyi és üzleti körök a jövőben aktívabban vesznek részt a kétoldalú gazdasági kapcsolatokban. Élénk eszmecsere alakult ki a vállalatok közötti kooperációban, a közös vállalatok alapításában rejlő kiaknázatlan lehetőségekről.³¹

Kádár a hazatérése előtt, látogatásának utolsó mozzanataként tartott sajtóértekezletén is elsősorban a „fő feladat”-ról beszélt, ami felfogása szerint nem volt más, mint a szocialista társadalom humánus alapelveit szem előtt tartva megteremteni a racionális gazdálkodás feltételeit. A társadalom demokratizálására, a reformok folytatására való törekvést emelte ki. Arra a teljesen jogos kérdésre, hogy miképpen egyeztetni össze törekvéseit a kommunista rendszerrel, Kádár egyrészt azt válaszolta, hogy Magyarországon még nincs kommunizmus, a szocializmus építése folyik, másrészt kifejtette, hogy a szocialista társadalomban is árutermelés folyik, márpedig az árutermelésnek vannak saját törvényei, amelyek minden társadalmi rendszerben

³⁰ MOL XIX-J-1-j 31. doboz

³¹ *Népszabadság*, 1987. november 17.

érvényesek. A piac törvényeit nem lehet figyelmen kívül hagyni, csakis reális árakkal lehet gazdálkodni, ezen kívül a termelésnek nyereséget kell hoznia. Az új program sikere érdekében az emberek mind nagyobb tömegét kell bevonni az őket érintő kérdések eldöntésébe.³²

Kádár válaszaival egy egészen új, az addigitól eltérő gazdasági és politikai rendszer modelljének az alapjait vázolta fel, amely fényévnnyi távolságra lett volna a proletárdiktatúrától és inkább egy szolid polgári demokrácia képét előlegezte. Ennek nyomán igyekeztek kialakítani később a „szociáldemokrata” Kádár képet. 1977-es római látogatását lezáró sajtóértekezletén, büszkén vállalta az egyik olasz lapnak azt a megjegyzését, hogy ő a „kompromisszumok robotosa”. Az is volt – egy igazi *zoon politicon*. Egész politikai pályáját végigkísérte a kompromisszumok sorozata 1956 értékelésétől kezdve az 1968-as csehszlovákiai „bevonuláson” át a magyar gazdasági reformig és annak megtorpedózásáig. A Brüsszelben elmondottak sem valódi és igazi fordulatot jelentettek gondolkodásában. Mindez azt mutatta, hogy a megváltozott körülmények nyomasztó hatására alkut kötött és további alkuk megkötésére is készen állt – mint más alkalmakkor is. Amennyiben politika és az élet még időt adott volna számára, valószínűleg lenyesegette volna a „stabilitási program” nyomán megeredő vadhajtásokat – de ez már a politikai fikció körébe tartozik.

Mindenesetre a belgiumi Kádár-látogatás a hivatalos értékelés szerint eredményes volt, céljait elérte. Hasznos és helyes volt, hogy az Európai Közösség vezetőivel a szocialista országok közül első alkalommal a legmagasabb szintű találkozóra sor került. Demonstrálta a magyar politikai szándékot és hozzájárult a magyar álláspont jobb megértéséhez és a magyar–EGK tárgyalások ütemének a felgyorsításához. A belga vezetőkkel folytatott megbeszélés hozzájárult a kétoldalú kapcsolatok különböző területein az előrelépés általános feltételeinek a javításához. A nemzetközi kérdések tekintetében a kifejtett – bár a két ország különböző szövetségi rendszer tagja – álláspontok közeli vagy hasonlóak voltak. Egyetértés nyilvánult meg abban is, hogy Magyarországnak és Belgiumnak kezdeményezően kell hozzájárulnia az európai légkör javításához. A jelentés készítője még szükségesnek vélte hozzáfűzni, hogy Kádárt megkülönböztetett tisztelettel fogadták.³³

³² MOL XIX-J-1-j 31. doboz

³³ MOL XIX-J-1-j 31. doboz